

EXPOZIȚIA „ORÎNDUIREA COMUNEI PRIMITIVE DIN CEHOSLOVACIA” ÎN MUZEUL NAȚIONAL DIN PRAGA*

În impozanta clădire în stil neo-renaissance a Muzeului național din Praga, construită între anii 1885 și 1890 după planurile arhitectului J. Schulz, s-a inaugurat la 28 februarie 1958 expoziția „Orînduirea comunei primitive din Cehoslovacia” („Pravěk Československa”), în care se prezintă pentru prima dată, în condiții optime științifice și muzeistice, istoria Cehoslovaciei din cele mai vechi timpuri și pînă la începuturile feudalismului (secolele X-XI e.n.).

Această expoziție, instalată în șase încăperi spațioase, a fost organizată, cu sprijinul Ministerului Învățămîntului și Culturii, de către secția orînduirii-comunei primitive a Muzeului național din Praga, după proiectul muzeografic al prof.dr.J.Neustupný, conducătorul acestei secții și al expoziției. Realizarea expoziției, care reprezintă o noutate și în același timp o adevărată măiestrie în știința muzeografiei, a necesitat o serioasă pregătire științifică, la care au participat numeroși specialiști de la institutele de arheologie ale Academiei de științe cehă și slovacă, universitățile și muzee din întreaga Cehoslovacie.

În cadrul acestei pregătiri în urma unei sesiuni științifice organizate în aprilie 1956 de către secția orînduirii comunei primitive a Muzeului Național din Praga, s-a ajuns pentru prima dată la elaborarea unor studii mai ample de cronologie relativă a orînduirii comunei primitive a Cehoslovaciei, absolut necesare pentru graficul cronologiei relative a expoziției. De asemenea, s-a adunat și s-a studiat un bogat material arheologic de la 58 de instituții de arheologie, universități și muzee din Cehoslovacia, precum și de la 23 de muzee din străinătate. În această direcție, un accent deosebit s-a pus pe materialele arheolo-

* Autorul textului de față a vizitat această expoziție în septembrie 1958, cu prilejul unei călătorii de studii în Cehoslovacia, efectuată în cadrul schimburilor culturale dintre Academia de științe cehă și Academia R.P.R. Pentru documentare s-a folosit ghidul expoziției, redactat în limba germană (Praga, 1958, 61 p. și XIII pl.), articolele lui Jiří Braň, Ivan Hásek, Jitka Hralová, Jiří Neustupný, Anton Točák, Rudolf Turek, *Grafická relativní chronologie pravěku Českos-*

lovenska, în *Časopis Národního musea oddíl věd společenských*, CXXVII, 1958, p. 8—33, și Jiří Neustupný, *Muzeologické zásady výstavy pravěk Československa*, în același periodic, CXXVII, 1958, p. 177—236, precum și un text explicativ francez și fotografii primite de la prof. J. Neustupný, cărui li aducem și pe această cale mulțumirile noastre. O parte din fotografii, executate de Josef Ehm din Praga, au fost incluse în textul de față.

gice provenite din săpăturile arheologice efectuate în ultima vreme de colaboratorii institutelor de arheologie de la Praga, Brno și Nytra.

Pe lângă latura științifică propriu-zisă s-a dat o atenție deosebită și lucrărilor cu caracter tehnic și muzeistic, de instalare a expoziției, folosindu-se pentru aceasta specialiști de cea mai înaltă calificare.

Fiecare sală a fost împărțită în trei sectoare : unul, principal, pe dreapta, cu vitrine mari continue pentru exponate originale și material grafic compli-

Fig. 1. — Prima sală, cu exponate din paleolitic, mezolitic și neolitic. În stânga și centru materiale arheologice din Cehoslovacia ; în dreapta materiale arheologice din Europa (foto Josef Ehm din Praga).

mentar, al doilea, median, cu vitrine separate conținând *in situ*-uri, machete și reconstituiri din aceeași vreme cu piesele din vitrinele continue, și un al treilea, auxiliar, pe stânga, în dreptul ferestrelor, tot cu vitrine separate, în care sînt prezentate, în original și mulaje, principalele piese contemporane din Europa și din Orientul Apropiat (fig. 1—2). Vitrinele mari continue, datorită condițiilor obiective impuse de dispoziția și topografia încăperilor destinate expoziției, sînt dispuse în circuit de la dreapta la stînga și nu invers, așa cum se obișnuiește în mod curent.

În interiorul vitrinelor, materialele arheologice, bine selecționate din punct de vedere științific și muzeistic, au fost grupate pe culturi, ilustrindu-se cu ajutorul lor felul de viață și de gândire al oamenilor din diferitele regiuni și perioade ale orînduirii comunei primitive de pe teritoriul Cehoslovaciei.

Folosirea vitrinelor continue și aranjarea cu ingeniozitate a pieselor în asemenea vitrine au permis să se reprezinte, pentru prima dată în mod coerent, evoluția continuă, răspîndirea geografică și sincronizarea culturilor din Boe-

mia, Moravia și Slovacia de est și vest din vremea orînduirii comunei primitive, precum și raporturile genetice dintre culturile fiecărei perioade. În acest scop s-au folosit numai planuri orizontale, care uneori sînt însă prea joase pentru a se putea vedea în bune condiții materialele expuse, care de altfel, datorită felului anevoios de deschidere a vitrinelor mari, nu pot fi scoase oricînd din vitrine pentru a fi studiate mai îndeaproape de către specialiști. În genere, prin procedeele muzeistice folosite s-a reușit să se realizeze dinamica principală a expo-

Fig. 2. — Sala a IV-a, cu exponate din epoca La Tène. În stînga și centru materiale arheologice descoperite în Cehoslovacia; în dreapta materiale arheologice din Europa (foto Josef Ehm din Praga).

ziției, cu toate greutățile inerente unei asemenea încercări. Din acest punct de vedere, datorită complexității problemelor care se impuneau a fi rezolvate într-un muzeu central pentru a se obține o imagine cît mai completă asupra dezvoltării neîntrerupte a societății din toate regiunile amintite, cea mai indicată metodă de expunere este aceea a planurilor orizontale, cu tot inconvenientul amintit, care credem că poate fi înlăturat printr-o viitoare îmbunătățire a modului de expunere din interiorul vitrinelor.

În afară de piesele originale din vitrinele continue s-a folosit un bogat și valoros material complementar intuitiv, constituit din hărți, fotografii, lucrări de grafică, desene de obiecte, planuri, texte și etichete, *in situ*-uri, machete și reconstituiri, precum și, într-o anumită măsură, piese comparative din Europa și din centrele de civilizație ale Orientului Apropiat.

În felul acesta vizitatorului i s-a oferit posibilitatea nu numai să înțeleagă mai bine materialele originale expuse în vitrinele continue, ci și să-și lăr-

gească în mod simțitor cîmpul cunoștințelor cu datele esențiale din istoria veche a Europei și a Orientului Apropiat, care reprezintă importanță pentru istoria societății primitive de pe teritoriul Cehoslovaciei.

În ceea ce privește partea grafică, s-au reprezentat numai lucrurile caracteristice pe fundalul, pereții laterali și prelungirea de sus a vitrinelor.

În texte explicative scurte întîi s-au definit trăsăturile esențiale din punct de vedere economic, social și cultural ale culturilor și apoi s-a menționat denumirea arheologică și cronologia aproximativă a acestor culturi, în scopul obișnuirii vizitatorilor cu terminologia specială și cronologia culturilor respective. În ceea ce privește etichetele pentru obiecte, s-au dat explicații numai în cazul în care funcția lor nu este clară. De asemenea s-a renunțat la indicarea locului de găsit, exceptînd obiectele deosebit de importante și îndeobște cunoscute.

Pentru a spori atenția asupra materialelor expuse, efectele vizuale au fost conexe cu altele auditive și mecanice.

Astfel, textele explicative mai lungi, citite mai puțin de publicul vizitator, au fost înlocuite prin texte vorbite în limba cehă, înregistrate pe bandă de magnetofon, care se transmit de patru ori pe zi la ore dinainte stabilite. Aceste explicații, datorită inovației tehnicienilor cehi sînt însoțite timp de o oră și zece minute, atît cît durează, de efecte de lumină și mișcare, coordonate concomitent și dirijate în mod automat dintr-un centru special. În același timp cu explicațiile se luminează vitrinele, materialele descrise și hărțile, iar cele mai importante obiecte, fixate pe monturi de plexiglas, se rotesc pentru a putea fi văzute din toate părțile. Această sincronizare a efectelor auditive, de lumină și mișcare, care contribuie la intensificarea dinamicii expoziției, produce o impresie deosebită asupra vizitatorilor, mărindu-le atenția asupra materialelor expuse.

În intervalele dintre transmisiunile explicațiilor înregistrate pe bandă de magnetofon, grupurile de vizitatori sînt conduse în muzeu de către ghizi. În afară de aceasta, pentru cei care vor să cunoască mai bine anumite probleme, de un real folos este și ghidul muzeului, publicat în cinci limbi, în foarte frumoase condiții grafice, de către Muzeul național din Praga.

Deci, în cadrul acestei expoziții, organizată pe baza celor mai moderne principii de muzeografie, sînt puse la îndemîna vizitatorului toate mijloacele necesare pentru înlesnirea cunoașterii procesului de dezvoltare istorică a societății omenești de pe teritoriul Cehoslovaciei din cele mai vechi timpuri și pînă în pragul orînduirii feudale. În acest scop, tematica expoziției, bine orientată din punct de vedere științific, cuprinde următoarele teme: culegători de hrană și vînători (paleoliticul inferior), vînători de mamuți și reni (paleoliticul superior), culegători de hrană, vînători și pescari (mezolitic), primii cultivatori de plante (neolitic), crescători de vite (eneolitic), primii metalurgiști (epoca veche și mijlocie a bronzului), dezvoltarea metalurgiei bronzului (epoca tîrzie a bronzului și începutul Hallstatt-ului), primii metalurgiști ai fierului (Hallstatt-ul mijlociu și tîrziu), un nou stil în artă (perioada de trecere de la Hallstatt la La Tène, La Tène-ul vechi, cultura scitică), impulsul din partea culturii celtice (La Tène-ul vechi și mijlociu), cele mai vechi orașe (La Tène-ul tîrziu, etapa Stradonic), germanii în contact cu Imperiul roman (cultura în epoca Im-

periului roman : provincială de tip dac, barbară mai veche și mai nouă), migrațiunea slavilor (cultura slavă, avaro-slavă și a horodiștilor mai vechi), statul Moraviei Mari (faza mai veche a horodiștilor), începuturile statului ceh și răspîndirea ungarilor (faza mai nouă a horodiștilor și cultura veche maghiară), formarea statului ceh și începuturile statului ungar.

Pentru ilustrarea acestor teme s-au folosit materiale arheologice de o deosebită valoare științifică și muzeistică. Astfel, în ceea ce privește prima etapă din dezvoltarea societății omenești, aceea a paleoliticului (600 000-10 000 î.e.n.), se remarcă descoperirile de unelte și arme musteriene din peștera de la Šipka, uneltele și armele szeletiene și aurignaciene din așezările în aer liber și peșterile din Moravia și Slovacia, renumitele statuete feminine gravettiene din lut ars de la Dolní Věstonice și Předmostí în Moravia, statuetele de urși „distruse” simbolic de la Dolní Věstonice ș.a.

În continuare, mezoliticul (circa 10 000 -- 4 000 î.e.n.) este ilustrat prin resturi de cultură aziliană, sauveterriană și tardenoisiană, îndeosebi prin unelte și arme mici de silex (microlite), neoliticul (mileniul al III-lea î.e.n.) prin unelte, vase, arme, idoli și obiecte de podoabă aparținînd culturilor liniară, Bükk, tipului Želiezovce și grupurilor cu ceramică în benzi din împunsături sau cu ceramică pictată din Moravia și Slovacia, în legătură cu cultura Lengyel din Ungaria, iar eneoliticul (începutul mileniului al II-lea î.e.n.) prin importante resturi de locuire aparținînd culturilor paharelor în formă de pîlnie, ceramicii canelate, Jevišovice-Rivnáč, tipului Boleráz, șnurceramicii și culturii paharelor în formă de clopot.

Epoca veche a bronzului (prima jumătate a mileniului al II-lea î.e.n.) este reprezentată prin descoperiri importante aparținînd culturilor Ūnětice, Otomani (îndeosebi de la Barca la Košice) și Madarovce, grupului Nitra și tipurilor Hurbanovo și Věteřov. Dintre acestea se remarcă acelea cu obiecte de podoabă de aur de proveniență din Transilvania, perlele din chihlimbar de Baltica, de sticlă din Egipt și de faianță de origine sudică, ajunse aici pe calea schimburilor, precum și ceramica de tip nord panonic cu frumoase motive incrustate cu alb. În schimb, fazele mijlocie și tîrzie ale epocii bronzului (a doua jumătate a mileniului al II-lea î.e.n.) se disting prin numeroase unelte și arme de bronz, precum și prin obiecte de podoabă de bronz pentru corp și îmbrăcăminte, o ceramică foarte dezvoltată și multe descoperiri de obiecte de aur, dintre care deosebit de importante sînt „opturile” și toporul de la Sokoleč la Poděbrady, aparținînd culturii cîmpurilor de urne (Lausitz). Metalurgia bronzului continuă să se dezvolte la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallstatt-ului (începutul mileniului I î.e.n.), în vremea culturilor Silezo-Platěnice, Knoviz, Milaveč și Velatice, după cum o dovedesc numeroasele depozite de bronzuri din această vreme, dintre care se remarcă cele constituite din cești și alte obiecte de bronz de la Jenišovice la Mělník.

Metalurgia fierului a căpătat o răspîndire mai largă în perioada hallstattiană propriu-zisă, în vremea mormintelor tumulare hallstattiene și a culturilor Silezo-Platěnice, Bylani, podoliană și Horákov, de cînd datează o serie de morminte tumulare și cu cameră bogate, din inventarul cărora fac parte resturi din căre de lemn cu garnituri de fier, piese de harnașament și numeroase

vase de lut ars, pictate uneori cu motive geometrice. Și în perioada următoare, de tranziție de la Hallstatt la La Tène (mijlocul mileniului I î.e.n.), se întâlnesc asemenea morminte tumulare bogate, cu numeroase obiecte de lux de o deosebită importanță științifică și muzeistică, ca de exemplu diademe, brățări și cercei de aur din diferite descoperiri, cana de bronz de proveniență etruscă din mormântul tumular de la Hradiště la Písek, fibula de bronz de la Panenský Týnec, decorată cu motive în formă de pasăre și de om, și alte numeroase obiecte de podoabă, decorate într-un stil deosebit de acela geometric hallstattian.

Fig. 3. — Detaliu din sala a IV-a. În mijlocul vitrinei capul modelat în piatră al unei divinități celtice de la Mšecké Žehrovice din Boemia (foto Josef Ehm din Praga).

În continuare, prin ceramica lucrată la roată, unelte, arme și obiecte de podoabă caracteristice din mormintele celtice s-a scos în evidență contribuția celților la dezvoltarea culturii din La Tène-ul vechi și mijlociu (secolele IV—II î.e.n.). Dintre antichitățile celtice expuse atrage în mod deosebit atenția capul modelat în piatră al unei divinități de la Mšecké Žehrovice din Boemia centrală, care este singurul exemplar de acest fel la est de Rin (fig. 3).

La Tène-ul târziu (sfârșitul secolului al II-lea î.e.n. și secolul I î.e.n.) este foarte bine ilustrat prin numeroase unelte de fier și obiecte de podoabă descoperite în așezările întărite de tip *oppidum*, dintre care cea mai importantă este aceea de la Stradonic din Boemia centrală.

Cultura germană din primele două secole ale erei noastre este reprezentată îndeosebi prin armamentul de fier și obiectele de podoabă din mormintele de incinerare. La rîndul lor, vasele romane importate, de argint și bronz, ornamentate deseori în mod artistic, ca și vasele de sticlă și ceramica romană roșie cu

motive decorative în relief (*terra sigillata*) din această vreme, atestă legăturile dintre neamurile germanice și romani, ultimii extinzându-se și pe malul stîng al Dunării, după cum o dovedesc atît resturile de construcție romană din Slovacia și Moravia, cît și inscripția din anul 179 de pe peretele unei stînci de la Trenčín. Pentru celelalte două secole (III—IV e.n.) prezintă importanță descoperirile de caracter germanic din secolul al III-lea e.n. din mormintele din Slovacia dintre care sînt binecunoscute acelea de la Ťckov, Cejkov, Ostroviany pe Waag și mai ales de la Stráže la Pieštany.

Alte resturi de cultură materială germanică sînt cunoscute îndeosebi din mormintele de luptători sau de femei din Boemia din secolele V—VI e.n. Printre acestea sînt și unele produse de import, din vest sau est, dintre care se remarcă coiful aurit de la Semerovce din Slovacia, lucrat în tehnica orientală.

Din această vreme datează și antichitățile slave din așezările și mormintele caracterizate prin ceramica de tip Praga, ale cărei variante se întîlnesc pînă la Nipru, inclusiv teritoriul țării noastre. În continuare, din perioada veche a horodiștilor (secolele VII—VIII e.n.) prezintă importanță deosebită tezaurul bizantin de la Zemianský Vrbovok, buclele de păr, aplicele de argint decorate și alte obiecte de podoabă de tip slav și avar (tipul Keszthely) din cimitirele de înhumare de la Prša, Barca, Radvaň Zitavská Tôň, Devínska Nová Ves din sudul Slovaciei și Pohořelice, Dolní Dunajovice și Krumvíř din sudul Moraviei, importurile de tip Keszthely în Boemia, inventarul mormintelor de incinerare din tumulii de la Krškany și Devínska Nová Ves din Slovacia sau din mormintele de înhumare din Boemia, descoperirile din horodiștea de la Klučov din Boemia, precum și altele din această vreme.

Perioada marelui stat morav (secolul al IX-lea e.n.) este ilustrată îndeosebi prin antichitățile grupului Blatnica, rezultat din contactul culturii franceze cu tipul cel mai nou al culturii Keszthely, ai cărui purtători în această vreme au fost slavii, precum și prin unele descoperiri de o excepțională valoare științifică și muzeistică din horodiștea de la Mikulčice, mormintele princiare de la Kouřim, care atestă legăturile slavilor cu francii și bizantinii. Relațiile cu Bizanțul se reflectă și în predilecția pentru tehnica granulației și a filigranului, după cum o dovedesc descoperirile din centrul cultural morav de la Staré Město (Uh. Hradiště). Foarte caracteristice pentru marele stat morav sînt cerceii cu granulații în formă de struguri, care sînt răspîndiți pînă în nord-vestul Boemiei, unde au fost descoperiți în mormîntul princiar de la Želénky la Duchcov împreună cu alte produse din Moravia, dintre care se distinge un medalion de aur lucrat în tehnica filigranului (fig.4).

La rîndul ei, perioada statului feudal timpuriu ceh și invazia ungară (prima jumătate a secolului al X-lea) sînt reprezentate îndeosebi prin descoperiri de mormînte bogate, din inventarul cărora fac parte obiecte de podoabă de caracter vechi ungar sau slav. Foarte caracteristice pentru Boemia în această etapă mijlocie a horodiștilor sînt descoperirile din marea horodiște întărită de la Kouřim, îndeosebi podoabele în tehnica filigranului din mormintele princiare.

În fine, din exponatele ultimei perioade reprezentate în această expoziție, aceea a consolidării statului ceh și a începutului celui ungar, corespunzătoare

etapei noi a horodiștilor (950—1050), se remarcă tezaurele de monede de argint din Boemia din secolele X—XI, inventarul culturii Belo Brdo din Slovacia, constituit din elemente slave și vechi ungare, precum și produsele din fier, sticlă și ceramică din Boemia și Moravia de pe la mijlocul secolului al XI-lea, care, alături de bogatele descoperiri de monede, podoabe și bare de argint, dovedesc o intensificare a producției locale și a schimburilor la începutul perioadei feudale din istoria cehilor și a slovacilor.

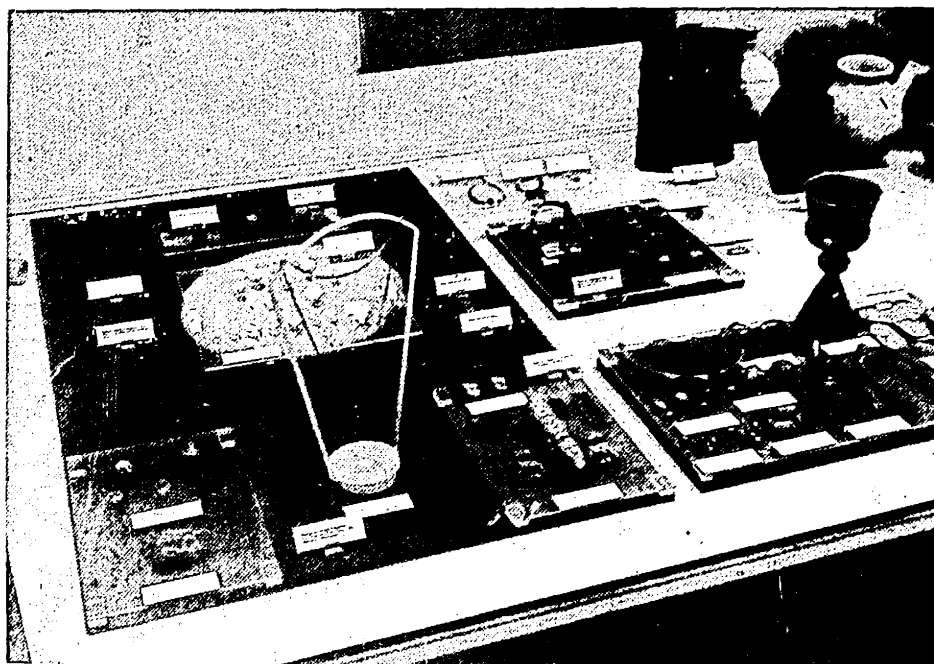

Fig. 4. — Detaliu din sala a VI-a. Piese de podoabă slave din epoca Moraviei Mari (secolul al IX-lea). În primul plan medalionul de aur din mormântul de la Želénky la Duchcov pe o montură de plexiglas care se rotește (foto Josef Ehm din Praga).

Prin aceste piese reprezentative, precum și prin restul de obiecte expuse și materialul complimentar, organizatorii acestei excelente expoziții, ținând seama în primul rând de importanța științifică a materialelor originale expuse și apoi de aspectul estetic integral al expoziției, au reușit cu deosebit succes să scoată în evidență ceea ce este caracteristic din punct de vedere istoric pentru fiecare etapă din istoria veche a celor trei mari regiuni ale Cehoslovaciei: Boemia, Moravia și Slovacia. Din acest punct de vedere, expoziția „Orînduirea comunei primitive din Cehoslovacia” constituie un adevărat exemplu de pregătire, organizare și prezentare muzeistică, putînd servi ca punct de plecare și pentru alte muzee regionale sau mai mici, care trebuie să reflecte în expozițiile lor istoria regiunii respective. De asemenea, metodele noi folosite în rezolvarea unor probleme de ordin științific și muzeistic prezintă un deosebit interes pentru muzeografia din toate țările.

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

ВЫСТАВКА «ПЕРВОБЫТНООБЩИНСКИЙ СТРОЙ НА ТЕРРИТОРИИ ЧЕХОСЛОВАКИИ» В ПРАЖСКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ МУЗЕЕ

РЕЗЮМЕ

Автор описывает основанную в 1958 г. выставку «Первобытнообщинный строй на территории Чехословакии», создание которой, характеризующееся высоким мастерством выполнения, является значительным событием в музееведении.

Использование непрерывных витрин, в которых экспонаты искусно расположены в горизонтальном порядке, позволило впервые показать непрерывную эволюцию, географическое распространение и синхронность культур из Богемии, Моравии и Словакии в эпоху первобытнообщинного строя, а также и генетические связи между культурами каждого периода.

Оригинальные экспонаты, выставленные в непрерывных витринах, сопровождаются богатым и ценным дополнительным материалом, состоящим из карт, фотографий, схем, текстов, рисунков, планов, *in situ*, макетов и реконструкций, а также, в определенной мере, из аналогичных предметов, найденных в Европе и культурных центрах древнего Востока.

Зрительные эффекты (одновременное освещение витрин и карт) сочетаются с слуховыми (объяснения, записанные на магнитофонную ленту) и механическими (вращение наиболее важных экспонатов с одновременным прослушиванием объяснений и соответствующим освещением). Подобная синхронизация слуховых, зрительных и механических эффектов содействует усилению динамики выставки и повышает внимание посетителей к экспонатам.

Выставка «Первобытнообщинный строй на территории Чехословакии», организованная в соответствии с новейшими принципами музееведения, показывает, на основе научно разработанной тематики, историческое развитие человеческого общества с древнейших времен до начала феодальной эпохи. С целью иллюстрации различных тем был использован археологический материал большой научной и музейной ценности; некоторые предметы, входящие в его состав, описываются в заключительной части статьи.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Первый зал с экспонатами, относящимися к палеолиту, мезолиту и неолиту. Слева и в центре — археологический материал из Чехословакии, справа — археологический материал из Европы. Фот. Йозефа Эма, Прага.

Рис. 2. — Четвертый зал с экспонатами, относящимися к латенскому периоду. Справа и в центре — археологический материал из Чехословакии, слева — археологический материал из Европы. Фот. Йозефа Эма, Прага.

Рис. 3. — Деталь четвертого зала. В центре витрины каменная голова кельтского божества, найденная в Мшецке Жехровице (Богемия). Фот. Йозефа Эма, Прага.

Рис. 4. — Деталь шестого зала. Славянские украшения эпохи Великоморавского княжества (IX в). На первом плане золотой медальон из погребения в Желенин Духцов, помещенный на вращающейся подставке из плексигласа. Фот. Йозефа Эма, Прага.

L'EXPOSITION «LA COMMUNE PRIMITIVE EN TCHÉCOSLOVAQUIE» DU MUSÉE NATIONAL DE PRAGUE

RÉSUMÉ

Cette exposition, inaugurée en 1958, constitue à la fois une nouveauté scientifique et un chef-d'œuvre de réalisation dans le domaine de la muséologie.

L'emploi de vitrines continues et le parfait agencement du matériel en vastes plans horizontaux ont permis pour la première fois la représentation de l'évolution ininterrompue,

de la diffusion géographique et de la synchronisation des civilisations de l'époque de la commune primitive de Bohême, de Moravie et de Slovaquie, ainsi que les liens de filiation existant entre les civilisations de chaque période.

Les pièces originales exposées sous vitrine sont mises en valeur par un vaste et riche matériel complémentaire, qui consiste en cartes, photographies, reproductions, textes, dessins, plans, vues *in situ*, maquettes, reconstitutions, et qui comprend aussi, dans une certaine mesure, des pièces de comparaison provenant de différentes régions d'Europe et des principaux centres de civilisation de l'Orient.

Il faut admirer la parfaite synchronisation des effets lumineux (éclairage concomitant des vitrines et des cartes), auditifs (commentaires enregistrés au magnétophone) et mécaniques (rotation des principales pièces), qui ont pour effet de concentrer et d'intensifier l'attention du public.

Ainsi, par l'application des méthodes les plus modernes de la muséologie et par l'adoption de thèmes bien conçus du point de vue scientifique, l'exposition « La commune primitive sur le territoire de la Tchécoslovaquie » présente le processus du développement historique de l'humanité depuis les temps les plus reculés jusqu'au seuil de l'époque féodale. Pour l'illustration des thèmes, les organisateurs de l'exposition ont utilisé un matériel archéologique de haute valeur scientifique, dont l'auteur mentionne certaines pièces dans la partie finale de sa communication.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Première salle, consacrée au paléolithique, au mésolithique et au néolithique. A gauche et au centre, matériel archéologique de Tchécoslovaquie ; à droite, matériel archéologique de l'Europe (photo Joseph Ehm — Prague).

Fig. 2. — Quatrième salle, consacrée à l'époque La Tène. A gauche et au centre, matériel archéologique de Tchécoslovaquie ; à droite, matériel archéologique de l'Europe (photo Joseph Ehm — Prague).

Fig. 3. — Détail de la quatrième salle. Au centre de la vitrine, la tête en pierre d'une divinité celtique provenant de Mšecké Žehrovice — Bohême (photo Joseph Ehm — Prague).

Fig. 4. — Détail de la sixième salle. Objets de parure slaves de l'époque de la Grande Moravie (IXe siècle de n.è.). Au premier plan, sur support rotatif en matériel plastique, le médaillon en or de la tombe de Želénky Duchcov (photo Joseph Ehm — Prague).